

deti apsurdnost i besmislenost sveta u kojem živimo i ujedno verovati u duh s kojim je povezana sloboda, i u smisao koji pobeđuje besmisao i preobražava svet. To će biti trijumf carstva Duha nad carstvom Česara, trijumf Istine ne samo nad lažju, nego i nad delimičnim, parcijalnim istinama koje pretenduju na vodeći značaj.

Nema ničeg iznad traženja Istine i ljubavi prema njoj. Istina, integralna, celovita Istina jeste Bog i saznanje istine znači ulaz u božanski život. Zamena integralne, celovite, oslobađajuće Istine malim, parcijalnim istinama koje pretenduju na univerzalno značenje vodi ka idolopoklonstvu i ropstvu. Na tim osnovama niče scijentizam koji nikako nije nauka. Sve parcijalne istine označavaju priključivanje, mada nesvesno, ka zajedničkoj, vrhovnoj Istini. Saznanje Istine ne može biti samo ljudsko, ali ni samo božansko saznanje, kao npr. u Hegelovom monoteističkom idealizmu, ono može biti samo bogočovečansko saznanje. Saznanje Istine je stvaralačka aktivnost čoveka koji u sebi nosi sliku i priliku, Božju, tj. sadrži u sebi i božanski element. Taj božanski element je Božje Drugo. Saznanje Istine kojim teži filozofija nemoguće je kroz apstraktni um, koji operiše pojmovima, ono je moguće samo kroz duhovno celovit um, kroz duh i duhovno iskustvo. Zapadno-evropska misao insiostiora na suprotnostima racionalizma i iracionalizma, koji se podjednako javljaju kao rezultati rasepa duhovne celovitosti. Na tome insistira i egzistencijalna filozofija. To se posebno ispoljava kod Jaspersa. Dolazi se do toga da filozofsko saznanje mora biti egzistencijalno, ali ono je nemoguće, zato što um koji saznanje ne može saznavati postojanje, koje nikada ne može biti objekt. Ali saznanje biće van objektivacije moguće je kroz Duh, moguće je duhovno saznanje, koje je na vrhovima uvek postojalo, bilo ga je još u drevnoj Indiji. Duhovno saznanje je bogočovečansko saznanje, saznanje ne umom i ne osećanjem, nego celovitim Duhom. Negiranje bogočovečanskog saznanja Istine vodi ka zameni Istine korisnošću, interesom, voljom za moć. Saznanje Istine je preobražavanje, prosvetljenje sveta, a ne apstraktno saznanje, u njemu se teorija i praksa poklapaju. U čoveku postoji aktivno, stvaralačko načelo s kojim je povezano saznanje. To aktivno načelo je duhovno. Saznanje u sebi sadrži teurgijski¹ element. I zato čovek može pripremati carstvo Duha, a ne samo carstvo Česara. Kada su u prošlosti filozofi govorili o urođenim idejama oni su, zahvaljujući statičkom karakteru svog mišljenja, slabo izražavali istinu o aktivnom duhu u čoveku i ljudskom saznanju. Obe pretpostavke te aktivnosti duha u čoveku ništa se o njemu ne može razumeti, ne treba čak dopustiti ni njegovu mogućnost. Zaprepašujuće je da čovek nije toliko pritisnut rdavom beskonačnošću sveta da bi se lišio mogućnosti saznanja Istine. Ne samo razum, nego ni um ne bi mogao otkriti mogućnost saznanja istine, to čini isključivo duh. Grečki? nije samo um, nego i duh. Duh se nalazi u suprotstavljenosti racionalnog i iracionalnog. Autentična egzistencijalna filozofija je filozofija duha.

Savremena filozofija ima tendenciju negiranja dualizma dvaju svetova, sveta nomenalnog i sveta fenomenalnog, koje vodi

poreklo od Platona. Ta tendencija nikako nije nova, ona je svojstvena fenomenalizmu, empirizmu, imanentnom monizmu, materijalizmu, svojstvena je Niče u savremenim egzistencijalistima i mnogim drugim. Sada to dobija izoštreniji oblik. Mislim da tu imamo suštinsku suprotstavljenost dvaju tipova filozofije — one koja se zadovoljava datim svetom i one koja ga transcendirira. Ali šta može značiti dualizam dvaju svetova i kako sa njom usaglasiti naučno saznanje? Pre svega, potrebno je potpuno ukloniti ontološki dualizam i svaku upotrebu statičkog shvatanja supstancije. To nije nikako dualizam duha i materije, duha i tela koji nalazi u školskim spiritualističkim tendencijama. Pitanje se postavlja o dvama stanjima sveta, koja odgovaraju dvema raznim strukturama i usmerenostima saznanja, pre svega dualizma slobode i nužnosti, unutrašnjoj ujedinjenosti i razjedinjenosti i neprijateljstva, smisla i besmisla. Živimo u svetu nužnosti, razjedinjenosti i neprijateljstva, apsurdna i besmisla. Ali svet se ne iscrpljuje tim stanjem koje je stanje palosti, moguće je drugo stanje sveta i ono treba drugo saznanje. Ima i nema osnove za tvrdnju da postoji samo jedan svet. Važnije od svega je spoznati da duh nikako nije realnost uporediva s drugim realnostima, npr. s realnošću materije; duh je realnost u sasvim drugom smislu, on je sloboda a ne biće, kvalitativna promena svetske datosti, stvaralačka energija, preobražavajući svet. Još je neophodno reći da nema duha bez Boga kao proizvoznika. Duhovno iskustvo čoveka na kojem samo i može biti zanovana metafizika, isključivi je dokaz postojanja Boga. Svet nužnosti, otuđenja, apsurdnosti, konačnosti, neprijateljstva, jeste svet suženog saznanja, bačenog na površinu, za koji je zatvorena beskonačnost. Postoje još drugi planovi svetskog života koji se mogu otkriti tek preinačenom saznanju. Svet, jedinstveni svet Božiji je višeznačan. Ali kako s tim usaglasiti mogućnost naučnog saznanja? To ni najmanje ne pričinjava teškoće nauci u preciznom smislu reći i ne gradi nikakav konflikt. Nauka poznaje realni svet u tom stanju u kojem se on nalazi i ona nije kriva za njegovu palost. Nauka traži Istinu i u njoj se održava Logos. Ali ona ima određene granice i postoje pitanja koja ona ne može ne samo rešiti, nego ni postaviti. Sukob nastaje lažnim pretenzijama nauke na vladavinu nad čovekovim životom, na sposobnost autoritarnog rešavanja pitanja religije, filozofije, morala, nka sposobnost davanja direktiva za stvaranje duhovne kulture. To zaista stvara konflikt, a ne precizna nauka. Nikakva nauka ne može reći ništa o tome postoje li ili ne drugi svetovi. Ako nauka odriče druge svetove, to je samo zato što naučnik, isključivo udubljen u taj njemu dati svet, nema slobodu duha za priznanje drugih dimenzija sveta. Scijentizam propoveda ropstvo svetu. Potrebno je reći da i ortodokсна teologija smatra nužnim odricanje postojanja mnoštva dimezija sveta i takođe propoveda ropstvo svetu. Origenovo učenje o mnoštvu svetova bilo je osuđeno. To ima upravo taj uzorak. Na taj način se parcijalna Istina izdaje za jedinu Istinu, koja se otkriva tek neumornom uglublivanju i proširivanju saznanja, tj. duhovnom rastu. Dati svet, ovaj svet, delimičan je, kao što je delimičan dan našeg života. ■

1. N. Mihajlovski i P. Lavrov

2. atman (ind. atman) — dah, životni dah, duša; u indijskoj filozofiji duša, pravo ja, najunutar-nija suština ličnosti ili stvari uopšte, duša sveta, princip sveta. Brahman (skr. Brahman) — u indijskoj filozofiji: apsolutno Biće i Nebiće u isto vreme — prim. prev.

3. Od grčkog theurgia — čini, čarolije, sposobnost činjenja čuda. — Prim. prev.

S ruskog: Nikola Kajtez

O RAZLIKOVANJU DUHOVA

Evagrije Monah

15) — Ne mogu pisati opširno i detaljno o svim demonskim ogavnostima jer me je sramota da o njima tako govorim i iz straha da ne naškodim onim prostodušnijim među čitaocima. Ali, dopustite mi ipak da vam nešto kažem o lukavstvima demona bluda. Kada čovek dobije oslobođenje od strasnih napadaja (bestrašće) u željnom delu¹ svoje duše, kada ga sramne pomisli prestanu opsedati, tada ovaj demon najedanput ubacuje slike čoveka i žene koji se uzajamno dodiruju, i čini monaha posmatračem sramnih dela i gestova. Ali ovo iskušanje ne mora biti stalno; jer žarka molitva, strogi post, zajedno sa bdenjem i razvojem sazercaateljne moći duše, udaljuje ga (= iskušanje) od monaha, kao što vetar odnosi lake oblake. Postoje trenuci kada se ovaj prepređeni demon čak dotiče i našeg tla, raspaljujući ga do nazaustavljive (= do stanja koje je nemoguće kontrolisati) požude; a pored toga izmišlja neprekidno i svu silu drugih trikova koje je ne potrebno opisivati.

Naša efektivna moć — sila, je isto tako dobra zaštita od ovog demona. Kada je usmeri protiv zlih pomisli ove vrste, ta sila ispušnja demona strahom i uništava njegove na-

kane. A to je i značenje stiha: «Gneveći se ne grešite». (Ps. 4:4) Ovakav gnev je koristan lek za dušu u vreme iskušanja. Demon gneva koristi sličnu taktiku kao i demon bluda. Jer i on ubacuje (predlaže) slike naših rodaka, roditelja ili prijatelja koji su nas ili mi samo tako mislimo što je ovaj sve jedno — prim. moja prev.) berazložno uvredili, i na taj način pokreće našu afektivnu silu pobuđujući nas da kažemo ili učinimo nešto loše onima koji su se pojavili u našem umu. Moramo strahiti nad ovakvim pomislima i odsecati ih i proterivati iz našeg uma, jer ukoliko to ne učinimo (ukoliko ih primimo), demoni će nas tokom molitve kušati poput plamtećeg ugarka. Ljudi koji su skloni gnevu lako padaju u ovo iskušanje; a ako padnu, tada bivaju udaljeni od čiste molitve i poznanja našeg Spasitelja Gospode Isusa Hrista.

¹ — taj «željni deo» naše duše — to Συναγωγόν — jeste jedan od tri aspekta, ili moći (sile, energije) koje po Platonovoj podeli (Država, IV knjiga, 434 d — 441 c) ima ljudska duša. Ostale dve su razuma — to λογιστικόν — i efektivna — to ουσιακόν. Ova je podela prihvaćena od strane Grčkih Otaca Crkve. Inače, kod nas je u pomenutom Platonovom delu prva sila prevedena požudnost, druga kao razumnost a treća kao volja. One se mogu koristiti pozitivno kao i zloupotrebljavati.

prim. prev.

Dobrotoljublje (filokalija) zbornik asketskih spisa nastajalih u rasponu od 11 veka (od 4. do 15.) predstavlja bescen — blago pravoslavne duhovnosti. I svojim grčkim izdanjima, i kasnijim slovenskim i ostalim evropskim predodima udarila je neizbrisiv pečat i ostavila neukloniv trag na licu hrišćanskog sveta. Njeni sastavljači i trudoljubi priređivači — sv. Nikodim Agioriti i Makarije episkop korinjski, prvo su izdanje štampali 1782. godine. Ono je kasnije preštampavano, prevedeno i šireno po celom svetu. Danas, na žalost, nemamo celokupan prevod ovog kapitalnog dela na savremeni srpski jezik. Korake ka tome činili su Preosvećeni Episkop bački dr Irinej (Bulović) svojim prevodima objavljivanim u JEVANDELSKOM NEIMARU (za 1991. i 1992. g.), Preosvećeni Episkop raško — prizrenski dr Arsenije svojim prevodom 4 sotnice o ljubavi sv. Maksima Ispovednika (Prizren, 1992) — spisom koji ulazi u sastav ovog Zbornika i drug. Njihovom trudu skromni obol prilazemo i mi, svojim ogledima iz prevodenja sa starojelinskog, ruskog i engleskog izdanja Filokalije.